

Települések közti nyelvjárási és névföldrajzi hasonlósági viszonyok összevető elemzése Vas és Zala megyében

1. Bevezetés és célkitűzés. A nyelvi jelenségek táji differenciálódása már régi alaptételnek minősül a nyelvtudományban. Ezen alapul a nyelvi rendszerek dialektológiai megközelítése, valamint – mivel a helynevek is nyelvi jelek, s ebből fakadóan a rendszeresség és a területi differenciáltság is az egyik meghatározó jegyük – a névföldrajzi területek elkülöníthetősége is.

A magyar nyelvjárások kutatásának már a kezdetén megjelent a térbeli tagolódás és a különböző nyelvjárasterületek elkülönülésének, térképes ábrázolásának az igénye. BALASSA JÓZSEF a magyar nyelvjárások részletes jellemzését adó munkájában, elemzéseinek eredményeképpen létrehozta a magyar nyelvjárasterületek első felosztását. Hogy mennyire hangsúlyosan jelenik meg a térbeli felosztás mint a kutatómunka fő eredménye, azt egyértelműen jelzi, hogy nem elégedett meg annak vázlatos ábrázolásával, hanem a feladatot szakemberre, kora egyik legnevesebb térképészére, Kogutowicz Manóra bízta (1891). A Magyar dialektológia tankönyv külön fejezetben foglalkozik a nyelvjárasterületekkel és jellemzésükkel (JUHÁSZ 2001: 262–324); a felosztást JUHÁSZ DEZSŐnek a magyar nyelvjárási régiókról készített térképe szemlélteti (JUHÁSZ 2001: 460–461), a korábbi elemzésekre, szintézisekre, illetve A magyar nyelvjárások atlasza (a továbbiakban MNyA.) és A romániai magyar nyelvjárások atlasza térképeire alapozva.

A nyelvjárások felosztásának legkorábbi módszere nyelvjárási térképek elemzésén, jelenséghatárok megállapításán és az azokat jelző izoglosszák megrajzolásán alapul. Az egybeeső izoglosszák (izoglosszanyalábok) teszik lehetővé nyelvjárasterületek elhatárolását (KISS 2001: 72–74). A 20. század második felében fogalmazódott meg a nyelvtalaszokkal foglalkozó kutatók részéről az igény arra, hogy olyan módszereket dolgozzanak ki, amelyek az izoglosszák megrajzolásánál objektívebben teszik lehetővé nyelvjárási különbségeket (vagy hasonlóságokat) vizsgálatát és nyelvjáráshatárok megállapítását. A nyelvjárási különbségeket és hasonlóságokat matematikai módszerekkel vizsgáló terület a dialektometria; alapvető módszertanának kidolgozása, amely több száz (akár több ezer) nyelvjárási térkép kutatói csoportosításainak automatikus elemzésén alapul, HANS GOEBL salzburgi romanista nevéhez fűződik (GOEBL 2012). Az újabban leginkább alkalmazott dialektometriai eljárás már nem előzetes kutatói csoportosításon, hanem az adatokat automatikusan összevető algoritmus alkalmazásán alapul (NERBONNE et al. 1996). A dialektometriai kutatásokban számos statisztikai eljárást (klaszteranalízis, többdimenziós skálázás, faktoranalízis) alkalmaznak a nyelvi jelenségek különböző változatai által kialakított térbeli mintázatok feltárására és elemzésére (l. pl. HEERINGA 2004, GOEBL 2012, PICKL et al. 2014, GRIEVE 2016).

A nyelvföldrajzi vizsgálatok mellett a különböző tájak helynévkincsének rendszerszerűsége is elfogadott tételnek számít a névtani szakirodalomban (vö. ehhez a teljesség igénye nélkül HAJDÚ 1991; HOFFMANN 1993: 29, 64, 82–83, 85, 87; RÁCZ 1997: 126; HAJDÚ 1999; TÓTH V. 2001: 222). Ezt a fajta rendszerszerűséget semmiképpen sem

értelmezhetjük a magyar nyelvterület egészére nézve egységesnek, hanem csupán egy-egy táj névrendszeréről beszélhetünk; ezen alapszik a névföldrajzi területek elkülöníthetőségének a tétele is. Noha a névföldrajzi vizsgálatok egyre nagyobb teret kapnak a tulajdonnevekre vonatkozó ismereteink kibővítésében, ez a kutatási irány közel sem tekint vissza nagy múltra sem a helynevek, sem a személynevek területén.

Az ilyen irányultságú munkákban a helynevek kapcsán elsőként KÁLMÁN BÉLA nevét említhetjük, aki Helynévkutatás és szóföldrajz című tanulmányában (1967) a földrajzi köznevek egy jellegzetes csoportját, a vízrajzi köznevek elterjedését vizsgálta meg közép- és jelenkori névadatok alapján. Egy másik munka, KÁZMÉR MIKLÓS A falu a magyar helynevekben című monográfiája (1970) szintén a névföldrajzi kutatások fontos mérföldköve. Munkájában a névföldrajznak három irányát különíti el, melyek közül az önelvű névkutatást emeli ki fő kutatási irányként. A tájneveket alkotó földrajzi köznevek szóföldrajzi jellegzetességeit mutatta be JUHÁSZ DEZSŐ tájnév-monográfiájának egyik fejezetében (1988), s szintén bizonyos földrajzi köznevek elterjedtségét vizsgálta később KÁLNÁSI ÁRPÁD (1991), valamint VÖRÖS OTTÓ is (1999). E munkák mindegyike – ahogy az összefoglalóból is látszik – alapvetően szóföldrajzi szempontok alapján közelítette meg a névrendszerek területi eltéréseit.

A névföldrajzi vizsgálatok egy másik aspektusa, amikor bizonyos helynévi szerkezetek területi jellegzetességeit vizsgálják meg a kutatók. A teljesség igénye nélkül e munkák közé sorolható például HAJDÚ MIHÁLY egy tanulmánya a névutós helynevek területi különbségeiről (1999), J. SOLTÉSZ KATALIN a ritka alakszerkezeti típusba tartozó nevek között talált jellemző területi eltéréseket (1986, 1989), és itt említhető meg MEZŐ ANDRÁS munkája is a templomcímű alakult településnevek területi megoszlásával kapcsolatban (1996). A névföldrajzi vizsgálatok névszerkezeti modellekre koncentráló irányának egyik fontos tanulmánya TÓTH VALÉRIA nevéhez köthető (2002): munkájában három nagyobb összefüggő terület Árpád-kori helynévanyagát vizsgálta meg. Figyelmét csupán a lexikális-morfológiai struktúrákra fókuszálva bizonyította a három terület eltérő névadási mintáit, s vetette fel óvatosan a névjárások esetleges létét (e gondolathoz l. még HOFFMANN 1993: 29, magához a névföldrajz tudománytörténetéhez l. részletesebben HOFFMANN 2003: 205–211). Mostani munkánkban ez utóbbi irányt követve a helynevekben fellelhető funkcionális-szemantikai, valamint lexikális-morfológiai kategóriákat alapul véve elemeztük a Vas és Zala megyei helynévrendszereket. Az így kapott, névrendszerekre jellemző mintákat vetettük össze a matematikai statisztika segítségével.

Ezenfelül egy másik aspektusból is össze kívántuk vetni a kapott eredményeinket. A nyelvjárások statisztikai alapú elhatárolása – láthattuk – már igen bő szakirodalmi hálózattal rendelkezik, a névföldrajzi területek módszeres, matematikai alapú elkülönítése azonban még meglehetősen új keletű vizsgálati területnek minősül. Minthogy azonban a nyelvjárások dialektometriai megközelítése több ponton hasonlóságot mutat a helynévrendszerek területi elkülönítésének ilyen jellegű módszerével, a két metódus eredményei ebből a fajta egyezésből adódóan összevethetők. Munkánk célja tehát annak a kérdésnek a vizsgálata volt, hogy a két megye, Vas és Zala területén található nyelv- és névföldrajzi területek mennyiben korrelálnak egymással, azaz a dialektometria és a névföldrajz eredményei milyen mértékben mérhetők össze.

A nyelvjárási adatok és a helynévszerkezetek területi hasonlósági viszonyaihoz hasonlóan természetesen vizsgálhatók más olyan tényezők is, amelyeknek jellemző vonása a térbeliség (így például a genetikai jellemzők vagy a vezetéknévek), és ezen közös

tulajdonságuk mentén az általuk megrajzolt térbeli mintázatok is összevethetők (MANNI et al. 2006). Ezen a vonalon haladva adódik az összevetés lehetősége a nyelvjárások és a helynévrendszerek hasonlósági viszonyai között is. Mivel mindkét elemzés jellemző térbeli elrendeződést mutat, összefüggésben a földrajzi távolsággal, ráadásul mind a nyelvjárási adatok, mind a helynévrendszerek erősen kötődnek az azokat használó közösséghez, kutatásunk alapvető hipotézise az volt, hogy vannak összefüggések a nyelvjárási és a helynévszerkezeti hasonlósági viszonyok között.

2. Módszertani áttekintés

2.1. A dialektometria főbb jellemzői. A dialektometria (nyelvjárásmérés) célja a települések közti nyelvi hasonlósági viszonyok feltárása valamilyen nyelvi korpusz (jellemzően nyelvjárási atlasz) adatai alapján. Több száz térképlap adatait hasonlítjuk így össze páronként, az adatpárok hasonlósági értékeit pedig minden egyes kutatópontpár esetében átlagoljuk. Így megtudjuk, hogy egy kutatópont minden más kutatóponttal rendre átlagosan milyen mértékű hasonlóságot mutat. Az adatok összevetésének eredménye egy hasonlósági mátrix, amely alapján meg tudhatjuk, milyen mértékben mutatnak egymással nyelvi hasonlóságot az elemzett adattár(ak) kutatópontjai. Így bármelyik kutatópontról megállapíthatjuk, hogy adatai átlagosan mely kutatópontok adataival mutatnak nagyobb és melyekkel kisebb hasonlóságot. (Saját magával – értelemszerűen – minden kutatópont 100%-os hasonlóságot mutat.) A mátrixot grafikusán megjelenítve olyan térkép hozható létre, amely egy színskála mentén megmutatja, hogy egy kiválasztott kutatópont mely kutatópontokkal mutat nagyobb, melyekkel kisebb hasonlóságot. A módszer eredeti formájának kidolgozója HANS GOEBL, aki az adatok előzetes, manuális csoportosításával létrehozott munkatérképek alapján elemzett nyelvjárásközi hasonlósági viszonyokat, elsőként a francia dialektusok területi összefüggéseinek feltárására (a módszerről bővebben l. GOEBL 2012).

Az adatok csoportosításának munkafolyamata rendkívül időigényes; ez lehet a magyarázat arra, hogy GOEBL módszere nem lett általánosan használatos a dialektológusok körében. Újabban azonban a betűsorok automatikus elemzésével percek alatt vethetjük össze akár több száz térképlap adatait. Az egyik ilyen, a közelmúlt kutatásaiban legnépszerűbb módszer alkalmazása a dialektometriában a groningeni egyetem kutatóinak, elsősorban JOHN NERBONNE-nak és WILBERT HEERINGÁnak a nevéhez fűződik. Ezzel a módszerrel Levenshtein algoritmusát használva vetjük össze a nyelvjárási adatokat, így nem szubjektív döntések, csoportosítások, hanem egy matematikai eljárás segítségével hozva létre a kutatópontok közti nyelvi hasonlóság mértékét megmutató mátrixot (NERBONNE et al 1996; HEERINGA – NERBONNE 2001, 2013).

Az automatikus elemzés előfeltétele, hogy legyenek megfelelően rögzített nyelvjárási adattáraink. Az alább bemutatott térképes dialektometriai kimutatások is a groningenit alapul vevő módszerrel, vagyis Levenshtein algoritmusának használatával készültek. Az algoritmus két, fonetikusan lejegyzett és betűláncnak felfogott adat egymáshoz viszonyított távolságát méri, figyelembe véve, hogyan lehet legkönnyebben (legkevesebb lépéssel, legkisebb transzformációs „költséggel”) „átforogni” az egyik betűláncot a másikba (azaz a köztük lévő különbség mértékét fejezi ki számszerűsített formában). Ezzel a módszerrel – térképlaponként haladva – páronként összevetjük egymással egy nyelvátlasz kutatópontjainak az adatait, mindig megállapítva a két adat közötti hasonlóságot

(illetve különbség) mértékét, akár több száz kutatópont és térképlap esetében. Az összevetések számszerűsített végeredménye (akárcsak a GOEBL-féle salzburgi módszer esetében) egy hasonlósági mátrix, amely megmutatja, átlagosan milyen arányban mutatnak egyezést egymással az egyes kutatópontok adatai.

A Levenshtein-algoritmus használatán alapuló dialektometria elsősorban fonetikai különbségek kimutatására használatos. Azt mutatja meg tehát, milyen mértékben hasonlítanak (térnek el egymástól) az egyes nyelvjárások fonetikailag. Akkor azonban, ha az adatainkból automatikusan információt vonunk el, létrehozhatjuk az adatok reprezentációjának olyan szintjeit, amelyeken már nem érvényesülnek a fonetikai különbségek. Ha szélsőségesen leegyszerűsítjük a lejegyzést, tehát megfosztjuk a legtöbb fonetikai információtól, csak a legelemibb különbségeket tartva meg, akkor a hangtanilag kisebb eltéréseket mutató adataink egybeesnek, a nagyobb (jellemzően lexikai) különbségek viszont megmaradnak. A *denevér* különböző hangtani változatai például a lejegyzés egyszerűsítésével azonossá válnak, s így a hasonlóságuk mértéke 100% lesz, a *denevér* és a *szárnyasegér* viszont radikális egyszerűsítés után is jelentős mértékben különbözni fog (vö. 1. ábra). A fentiek értelmében a lejegyzést manipulálva, az adatok előzetes (manuális) csoportosítása nélkül végezhetünk lexikai jellegű dialektometriai összevetéseket a Levenshtein-algoritmus használatával (VARGHA 2015).

1. ábra: Az adatok automatikus összevetése az eredeti, finom fonetikai lejegyzés és annak egyszerűsítése esetén

denev <i>í</i> ér	szárnyo <i>se</i> g <i>í</i> ér	
·d·e·n·e·v·i·ë·r·	·sz·â·r·ny·q·s·e·g·i·ë·r·	50%
·d·e·n·e·v·e·r·	·zs·a·l·n·a·zs·a·g·a·l·	50%
denev <i>í</i> ér	denev <i>é</i> ír	
·d·e·n·e·v·i·ë·r·	·d·e·n·e·v·é·i·r·	58,4%
·d·a·n·a·v·a·l·	·d·a·n·a·v·a·l·	100%

1. táblázat: Vas és Zala megye néhány településének „fonetikai” hasonlósági mátrixa az MNyA. adatai alapján (a hasonlóság mértéke %-ban van megadva)

	Csőnge	Kemenespálfa	Egyházaskródc	Ságod	Padár	Bődeháza
Csőnge	100,0	89,6	89,3	82,3	80,2	69,6
Kemenespálfa	89,6	100,0	89,1	82,1	82,5	69,9
Egyházaskródc	89,3	89,1	100,0	85,5	84,1	72,0
Ságod	82,3	82,1	85,5	100,0	86,3	73,8
Padár	80,2	82,5	84,1	86,3	100,0	74,4
Bődeháza	69,6	69,9	72,0	73,8	74,4	100,0

2. táblázat: Vas és Zala megye néhány településének „lexikai” hasonlósági mátrixa az MNyA. adatai alapján (a hasonlóság mértéke %-ban van megadva)

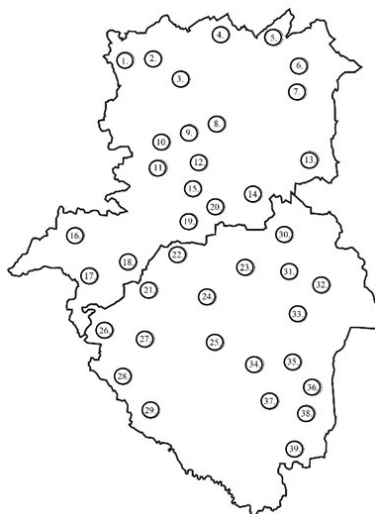
	Csőnge	Kemenespálfa	Egyházaskörde	Ságod	Padár	Bödeháza
Csőnge	100,0	98,1	97,5	96,7	96,5	94,4
Kemenespálfa	98,1	100,0	97,2	96,6	97,1	94,5
Egyházaskörde	97,5	97,2	100,0	97,2	97,3	95,1
Ságod	96,7	96,6	97,2	100,0	98,0	95,9
Padár	96,5	97,1	97,3	98,0	100,0	95,4
Bödeháza	94,4	94,5	95,1	95,9	95,4	100,0

Különböző finomságú lejegyzésekre alapozva az elemzést két külön hasonlósági mátrixot hozhatunk létre. Az 1. és a 2. táblázat a kutatópontok közti nyelvi hasonlóság mértékét szemlélteti „fonetikai” és „lexikai” elemzés esetén, hat kiválasztott kutatópont esetében. Az MNyA. adatainak dialektometriai elemzése a Bihallócs magyar dialektológiai szoftverrel készült (<http://www.bihallócs.hu>). (A módszer kidolgozására és első alkalmazására informatizált magyar dialektológiai adattárakon l. VARGHA–VÉKÁS 2009.)

2.2. Helynévrendszerek metrikus elemzése. A dialektometria és a helynévföldrajzi területek statisztikai alapú elemzési módszere – mint ahogy arra a korábbiakban utaltunk – nagyfokú hasonlóságokat mutat, ebből következően pedig nem alaptalan az a feltevés sem, hogy a segítségükkel kimutatott eredmények összevethetők.

2. ábra: A korpuszba emelt Vas és Zala megyei települések

1. Velem
2. Nemescső
3. Acsád
4. Sajtoskál
5. Csánig
6. Csőnge
7. Tokorcs
8. Megyehíd
9. Tanakajd
10. Balogunyom
11. Egyházaskörde
12. Gyanógeregye
13. Kemenespálfa
14. Csehimindszent
15. Nagymákfa
16. Rábagyarmat
17. Szalafő
18. Viszák
19. Sárfimizdó
20. Andrásfa

21. Csőde
22. Zalaháshágy
23. Ságod
24. Babosdöbréte
25. Zalatórnok
26. Szentgyörgyvölgy
27. Kerkabarábas
28. Bödeháza
29. Kerkateskánd
30. Pakod
31. Padár
32. Zalacsány
33. Szentpéterúr
34. Hahót
35. Egeraracs
36. Balatonmagyaród
37. Gelsesziget
38. Galambok
39. Pat

Egy ilyen komparatív analízishez elsőként elengedhetetlen, hogy azonos kutatópont-hálózattal dolgozzunk a dialektometriai és helynévföldrajzi elemzések során. Ehhez a

vizsgálathoz Vas és Zala megye kifejezetten jó alapot szolgáltat, hiszen névtani tekintetben a Vas megye földrajzi nevei (BALOGH–VÉGH 1982), valamint a Zala megye földrajzi nevei (PAPP–VÉGH 1964) című névadattárakban a két megye teljes helynévanyagát feldolgozták, így az könnyedén igazítható az MNyA. kutatópontjaihoz. Ahogy a dialektológiai, úgy a helynévtani elemzéshez is 39 település névanyagát emeltük be tehát az MNyA. településhálózatahoz igazodva (l. 2. ábra).

3. táblázat: A birtoklás kifejezése két mintatelepülésen

	Szerkezet	Példa	Padár	Babosdöbréte
Egyrészes helynév	személyt jelölő közszó	<i>Vitéz, Urasági</i>	0,000	0,000
	személynév	<i>Kis János, Péterics</i>	0,000	0,000
Kétrészes helynév	személyt jelölő közszó, földrajzi köznév vagy helynév	<i>Jegyző-tábla, Zsidó-rét</i>	0,097	0,082
	személyt jelölő közszó + melléknévképző, földrajzi köznév vagy helynév	<i>Uradalmi-mező, Urasági-rét</i>	0,000	0,014
	személyt jelölő közszó, földrajzi köznév vagy helynév + birtokos személyjel	<i>Zsellérek Marcalja, Kisasszonyok egrese</i>	0,000	0,000
	személynév, földrajzi köznév vagy helynév	<i>Miklós-Bekeny, Anna-major</i>	0,081	0,123
	személynév, földrajzi köznév vagy helynév + birtokos személyjel	<i>Klári malma, Antal uraság földje</i>	0,000	0,000
	melléknév, földrajzi köznév vagy helynév	<i>Közös-erdő</i>	0,000	0,000

Noha véleményünk szerint a helynévrendszereket feltáró és összevető munkához inkább egy reprezentatív mintavétel alkalmas, amely hűen tükrözi a vizsgált területet, illetve annak névanyagát, a fent vázolt, a helynévi vizsgálatok kutatópont-hálózatát az MNyA.-ban szereplő településekhez igazító módszerrel azonban a névrendszertani elemzéseknel fel kellett adni a reprezentatív mintavételi eljárást. Így vállalnunk kellett azt a kockázatot is, hogy emiatt a névföldrajzi térképlapok esetlegesen sérülnek.

A következőkben egy egységes elemzési keret használata is szükséges, amelyre tökéletes alapot szolgáltat a HOFFMANN ISTVÁN által kidolgozott helynévelemzési modell (1993). A települések névanyagát külön-külön, településenként érdemes elvégeznünk, majd funkcionális-szemantikai, valamint lexikális-morfológiai alapú gyakorisági sorokba rendezzük az eredményeinket. A gyakorisági sorok tehát a lehetséges helynévszerkezeti

kategóriákat tartalmazzák településenként. Ebből mutat mintát a birtokos szerkezetekre koncentráló 3. táblázat.

A birtoklás kifejezése változatos helynévi szerkezetekben fejeződhet ki. Az egyrészes helyneveken belül személyt jelölő köznévvvel (*Vitéz*), melléknévvvel (*Urasági*), személynévvvel, azon belül is többbelemű személynévi (*Kis János*), keresztnévi (*Piroska*), családnévi (*Péterics*), valamint ragadványnévi (*Bot Gyurka*) alapú helymegjelölések is vannak. A kétrészes helynévstruktúrák esetén beszélhetünk földrajzi köznévi, illetve helynévi utótagú elnevezésekről (az előbbire példa a *Nagy András-erdő*, az utóbbira a *Zsellérek Marcalja*). A kétrészes helynevek előtagi része lehet népnév (*Zsidó-rét*), foglalkozást, címet jelölő szó (*Jegyző-tábla*), elvont birtokost kifejező főnév (*Falu-rét*), melléknév (*Közös-legelő*, *Uradalmi-mező*), többbelemű személynév (*Nagy András-erdő*), családnév (*Spiccer-föld*), keresztnév (*Anna-major*), ragadványnév (*Banyó-gyep*) stb. Mindezeket a szerkezeteket tovább bővíthetjük, ha figyelembe vesszük az egyrészes nevek toldalékoltságát (általában *-é* birtokjellel történik, pl. *Jegyzőé*), a kétrészes mikrotoponimáknál pedig az előtag és az utótag képzettségét. Előtagon általában az *-i* melléknévképzőt (*Urasági-föld*), utótagon többnyire az *-a/-e ~ -ja/-je* birtokos személyjelet adathatjuk (*Zsellérek Marcalja*). Az imént felsorolt struktúrák mindegyikének a számbavétele és gyakorisági sorba foglalása azonban eredményeinket nagyon elaprózná, ezért érdemes nagyobb, összefoglaló kategóriákban gondolkodni, melyeket a 3. táblázatban mutattunk be. Ezeknek a szerkezeteknek a száma tehát bővíthető, de akár szűkíthető is. Könnyen belátható, hogy reprezentatív, az egész magyar névrendszerre igaznak mondható gyakorisági sor elkészítésére majd csak akkor lesz lehetőségünk, ha módszeresen feltárjuk az egyes funkciókban szereplő összes helynévszerkezetet. Mindaddig, amíg ez nem történik meg, csupán relatív, az adott területre jellemző névmintákkal dolgozhatunk.

Az összes helynévi szerkezet számbavételének segítségével létrehozunk egy mátrixot,¹ amely 0–1-ig tartó értéket felvéve mutatja meg két település hasonlóságát. Ehhez szemléltető példaként Padár, Bödeháza, Ságod hasonlósági értékeit láthatjuk Zala megyéből, valamint Kemenespálfa, Egyházasrádóc és Csönge adatait Vas megyéből (l. 4. táblázat).

4. táblázat: Vas és Zala megye néhány településének hasonlósági mátrixa

	Padár	Bödeháza	Ságod	Kemenespálfa	Egyházasrádóc	Csőnge
Padár	1,0	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4
Bödeháza	0,6	1,0	0,6	0,4	0,3	0,3
Ságod	0,5	0,6	1,0	0,4	0,4	0,4
Kemenespálfa	0,4	0,4	0,4	1,0	0,5	0,6
Egyházasrádóc	0,4	0,3	0,4	0,5	1,0	0,6
Csőnge	0,4	0,3	0,4	0,6	0,6	1,0

A mátrixból kitűnik, hogy a zalai települések egymással összevetve magasabb hasonlósági értékkel jellemezhetők (0,5–0,6), míg ugyanezek a vasi községek névmintájával összevetve már alacsonyabb értéket mutatnak (0,3–0,4). Minthogy ugyanezt a Vas megyei

¹ Több lehetőség is rendelkezésünkre áll; a tanulmányban a névszerkezeti típusokra koncentrálna a BRAY–CURTIS-féle módszert (1957) használtuk.

településekre is igaznak mondhatjuk, jogos lehet a feltevés, hogy névtani tekintetben a két megye névhasználati, névadási szokásai különbséget mutatnak.

A mátrix eredményeit térképre is vetíthetjük. Az így létrejött településenkénti összevető ábrák sok hasonlóságot mutatnak egymással, azonban nem feltétlenül mutatnak teljesen egységes képet. Ennek a problémának a megoldására alkalmazzák a statisztikában a klaszteranalízist, amelynek dimenziócsökkentő sajátossága révén a mátrix során kapott eredmények egyetlen térképlapon ábrázolhatók (a fent vázolt módszerről részletesebben l. DITRÓI 2015a, 2015b, 2015c).

2.3. A nyelvjárási és névrendszerbeli hasonlósági viszonyok összevetése. A nyelvjárási adatokban és a helynévrendszerekben megmutatkozó, kutatópontok közti hasonlóságok összevetésére kétféle elemzést is végeztünk. Egyrészt Mantel-tesztek segítségével összevetettük a három mátrixot, így kiszámítottuk a köztük lévő korreláció mértékét. Nem elégedtünk meg azonban a mátrixok közti általános összefüggések vizsgálatával, hanem minden egyes kutatópont esetében megnéztük a Pearson-korreláció mértékét, és ezeket az értékeket térképre is vetítettük. Azon kutatópontok esetében, amelyeken a dialektológiai és a helynévtani elemzés erősebb korrelációt mutatott, egyedi térképeket is készítettünk az adott kutatópontok helynévtani, illetve dialektológiai hasonlósági viszonyairól. A mátrixok közti korrelációs elemzéseket az R statisztikai programmal végeztük.

A három mátrixon klaszteranalízist is végeztünk a Gabmap² online dialektometriai elemző programmal. A klaszteranalízis lényege, hogy oly módon hozunk létre csoportokat, hogy az egy egységbe kerülő elemek (esetünkben kutatópontok) minél inkább hasonlítsanak egymásra, és minél inkább különbözzenek a más típusba sorolt elemektől. A program által felkínált lehetőségek közül a dialektológiában leggyakrabban alkalmazott Ward-féle eljárást választottuk, amely úgy vonja össze egymással a klasztereket, hogy a lehető legkisebb legyen a szórásnégyzet növekedése a létrejövő új klaszteren belül. Ezzel az eljárással viszonylag hasonló elemszámú csoportok jönnek létre, a felosztás más klaszterezési módszerekhez képest inkább mutat hasonlóságot a korábbi, kvalitatív elemzéseken alapuló területi felosztásokkal (PROKIC–NERBONNE 2008).

3. A vizsgálat eredményei

3.1. Az MNyA. nyugat-dunántúli kutatópontjainak dialektometriai elemzése.

A kutatásunkban vizsgált 39 település a nyelvterület nyugati részén helyezkedik el, a hagyományos felosztás szerint a nyugat-dunántúli nyelvjárási régió része. A Bihalbocsban létrehozott interaktív dialektometriai térképen általában jól elkülöníthetők egymástól a nyugati és a Dunántúl keletebbi részeihez tartozó kutatópontok (l. pl. a 3. ábrán Sümegprága és Nyirád dialektometriai térképét). Mindössze öt (Sümegprága és Nyirád dialektometriai térképén is közepesen szürke) kutatópont van (Somlóvásárhely, Kajárpéc,

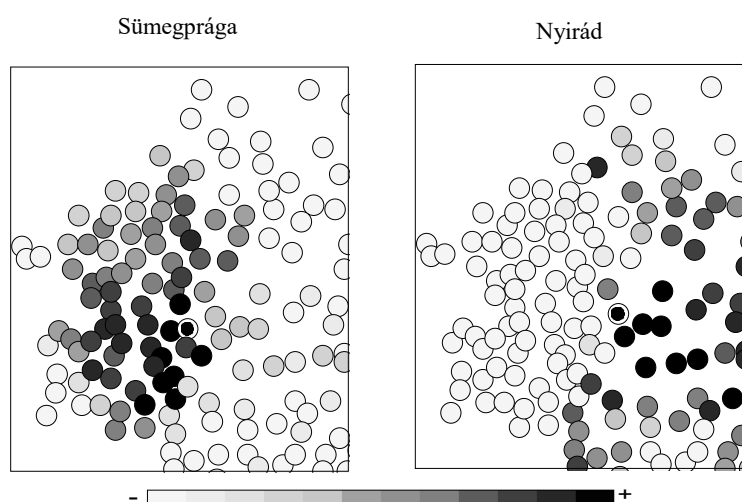
---

² A Gabmap ingyenesen hozzáférhető, online dialektometriai elemző. A primer nyelvjárási adatok páronkénti összevetése és a köztük lévő nyelvi távolság kiszámítása mellett több statisztikai összevető módszert is kínál az adatok közti hasonlósági viszonyok, a kutatópontok által meghatározott területi egységek elemzésére és térképezésére. (A program a <http://www.gabmap.nl/> oldalon érhető el, kialakításáról bővebben l. NERBONNE et al. 2011.)

Vanyola, Rezi, Nagykanizsa), amelyek bár inkább nyugatinak minősíthetők, keletebbi kutatópontokkal is mutatnak nagyobb mértékű hasonlóságot, tehát más nyugati kutatópontokhoz képest nem különülnek el élesen a Dunántúl többi részétől.

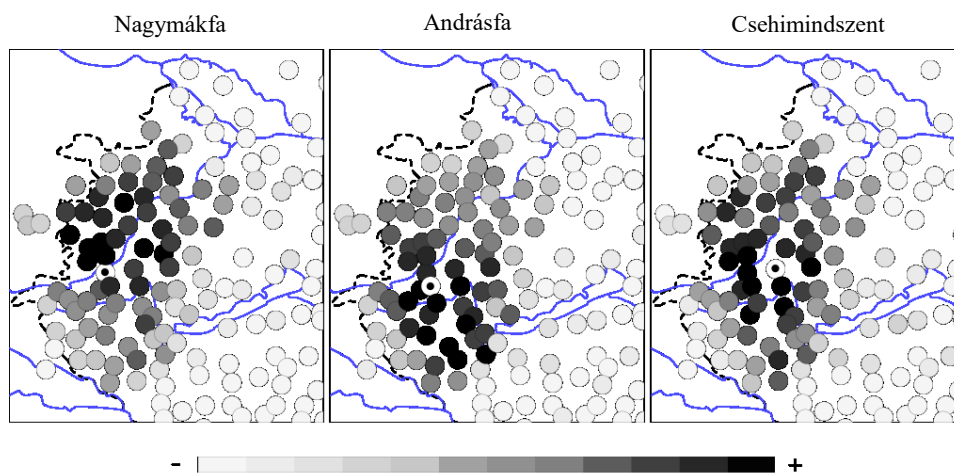
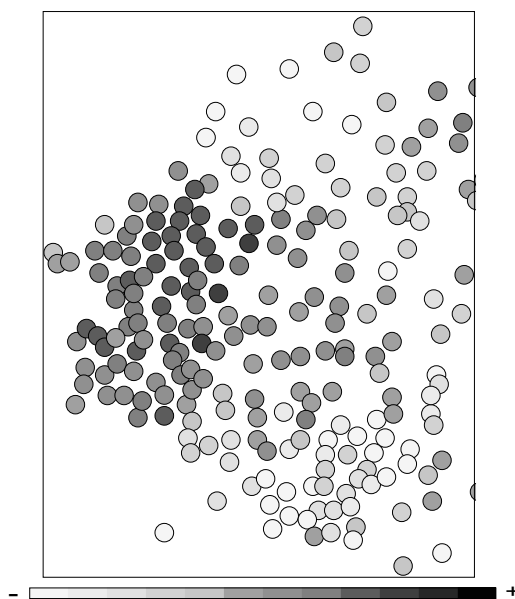
3. ábra: Sümegprága és Nyirád dialektometriai térképe; fonetikai mátrix³

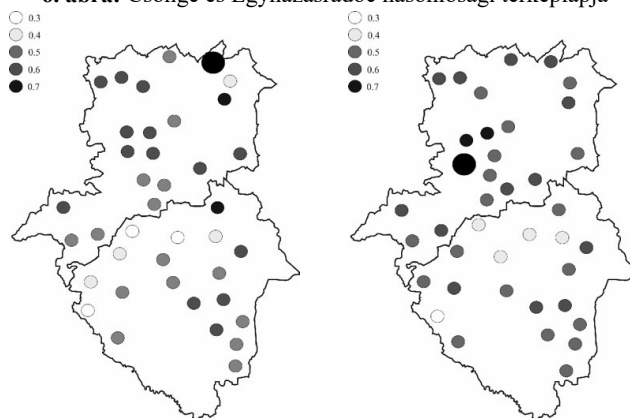

A Nyugat-Dunántúlon belül elkülöníthető egymástól az északi és a déli rész is, Vas és Zala között, de nem teljesen a megyehatár mentén. A Vas megyei Nagymákfa például inkább az északi kutatópontokkal, míg a szintén Vas megyei, de már a Zala folyó déli partján fekvő Andrásfa inkább a déli kutatópontokkal mutat nagyobb nyelvi hasonlóságot (vö. 4. ábra). A két kutatóponttól keletre fekvő Csehimindszent (vö. 4. ábra) nem sorolható egyértelműen egyik területhez sem, ettől a kutatóponttól északra és délre azonban világos a kutatópontok hovatartozása.

Írásunkban a névtani elemzés eredményét nem csupán a finom fonetikai lejegyzés alapján készített mátrixszal vetjük össze, hanem a lejegyzés nagyfokú egyszerűsítésével létrehozott, a kutatópontok közti lexikai különbségeket tükröző mátrixszal is (l. 2.1.). A két mátrix közti korreláció mértékét kutatópontonként szemléltetve (vö. 5. ábra) jól látszik, hogy a nyugati kutatópontok esetében a fonetikai és a lexikai elemzés eredménye igen hasonló: nincs számottevő különbség a két elemzési szint között, sőt a Rába mentén különösen erősnek mutatkozik az együttjárás. A Dunántúl más részein még a Balaton körül és néhány somogyi település esetében látunk hasonló mértékű korrelációt.

³ A kijelölt kutatópontokat a kutatópont közepén elhelyezett kis fekete kör jelzi. A kijelölt településsel legnagyobb mértékű nyelvi hasonlóságot mutató 8 kutatópont feketében látszik, a többi kutatópont színe a nyelvi távolság függvényében alakul, a szürke árnyalatain keresztül 8 kutatópontonként távolodva, egészen a halványszürkéig.

4. ábra: Nagymákfa, Andrásfa és Csehimindszent dialektometriai térképe; fonetikai mátrix⁴**5. ábra:** A fonetikai és a lexikai hasonlóság közti korreláció mértéke a Dunántúlon⁵⁴ Vö. 3. lábjegyzet.⁵ A maximális, illetve ahhoz közeli egyezést a fekete, az ennél kisebb mértékű együttjárást a szürke árnyalatai jelzik, a színskála szerint. A korreláció mértéke (r), osztásköz = 0,025.

6. ábra: Csönge és Egyházasrádóc hasonlósági térképlapja**7. ábra:** Padár, Bödeháza, Ságod és Babosdöbréte hasonlósági térképlapja

3.2. Az MNyA. nyugat-dunántúli kutatópontjainak névföldrajzi elemzése. A hasonlósági mátrix alapján kapott eredmények tükrében megállapíthatjuk, hogy a két megye névtani tekintetben igen hasonló (a vizsgált települések többségében 0,5–0,7 hasonlósági értéket kaptunk az elemzések során), a Zala folyó vonalánál azonban megfigyelhető egyfajta gát az egyes helynévstruktúrák terjedésében (l. 6. ábra).

Csőnge és Egyházasrádóc térképlapjain látható, hogy a Zala folyó északi folyásának mentén 0,3, illetve 0,4-es hasonlósági rátával számolhatunk, amit névtani tekintetben különbségként értékelhetünk a többi településsel szemben. Ezt a kijelentést a legtöbb Zala és Vas megyei település névadási mintájára igaznak vélhetjük, egy-két település esetében azonban a két megye névadási mintája nagyfokú eltéréseket mutat. Példaként említhetjük Padár, Bödeháza, Ságod és Babosdöbréte névrendszerét Zala megyéből (l. ehhez a 7. ábrát), de Kemenespálfa hasonló oppozíciót mutat Vas megyéből (térképen nem közöltük).

A fenti térképlapokon is jól látható, hogy a Zala megyei települések a zalai névanyaggal mutatnak nagyobb fokú hasonlóságot, a Vas megyei települések névmintájától pedig markánsabban elkülönülnek. Érdekesség továbbá, hogy ezek a települések rendre a Zala (Padár, Ságod, Babosdöbréte), valamint a Kerka folyók környékén (Bödeháza) helyezkednek el, azaz éppen azon a vonalon, melyet korábban (l. 6. ábra) egyfajta névföldrajzi gátként regisztrálhattunk.

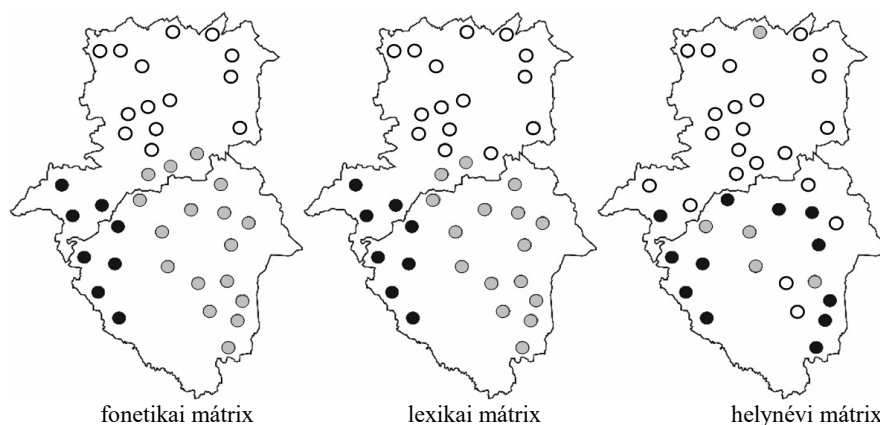
3.3. A névtani és a dialektometriai elemzések összevetése. A Gabmap lehetőséget ad a felhasználónak arra, hogy a hasonlósági mátrixokon statisztikai elemzéseket végezzen, és azok eredményét térképre vetítse. Az egyik ilyen lehetséges eljárás, amely a terület automatikus felosztására szolgál, a Ward-féle klaszteranalízis (vö. 2.3.). A kutatópontjainkat három csoportba sorolva mindhárom mátrix esetében az északi kutatópontok mutatnak egymással nagyobb hasonlóságot, de a névtani mátrix nem osztható fel olyan világosan területekre, mint a fonetikai és a lexikai (l. 8. ábra). Ennek ellenére névtani tekintetben a két megyén belül is kimutatható három, nagyobb értelemben vett csoport. Az első típusba Vas megye névmintája sorolható. Ez a névföldrajzi terület viszonylag egységes,⁶ csupán Sajtoskál névrendszer mutat különbséget. (Ennek az eredménynek több oka is lehet: tekinthetünk például a település névrendszerére mintegy szigetként, amely elkülönül a megyében általánosan jellemző névmintától; de más tényezőkkel is magyarázhatjuk ezt a fajta eltérést: például a helynévgyűjtés, s ebből következően az adattár minőségével vagy a névtani korpuszt érintő mintavételi eljárásunk nem reprezentatív voltával, amelyre már a korábbiakban utaltunk.) A második névföldrajzi csoport a Zala és a Kerka folyók mentén jelentkezik, míg a harmadik leginkább a Zala folyásától délre adatolható. Ez utóbbi két csoport azonban korántsem egységes.

A nyelvjárási térképeken Csehimindszent ingadozást mutat az északi és a déli terület között; ez a 4., Csehimindszent fonetikai hasonlósági viszonyait mutató térkép alapján is

⁶ Itt utalnunk kell egy korábbi, Vas megyét érintő névtani elemzés eredményeire: Vas megye névrendszerében két, azon belül négy kisebb névtani térség figyelhető meg (vö. DITRÓI 2015b: 194). Az itteni eredményeink azonban azt mutatják, hogy Vas megye helynévrendszere – mint ahogyan dialektológiai viszonylatban is – egységes. E két eredmény különbözősége az elemzési módszerek eltéréseiben ragadható meg: a vizsgálatba vont települések számában, a terület nagyságában, az összehasonlítás alapjául szolgáló helynévszerkezetekben, s ebből adódóan a mátrixok különbözőségében.

elmondható. A déli kutatópontok egyértelműen két területre oszlanak a nyelvjárási térképeken.

8. ábra: A kutatópontok felosztása három területre a Ward-féle klaszteranalízissel

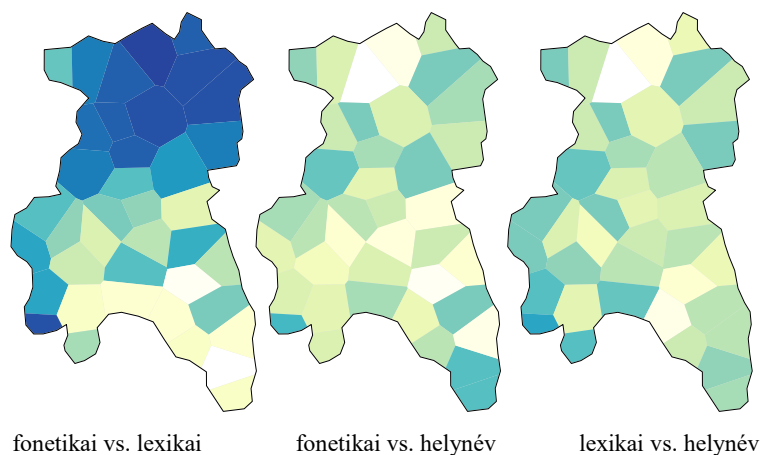
Mantel-teszt segítségével megnéztük, milyen a korreláció a mátrixaink között, vagyis azt vizsgáltuk, milyen mértékben mutatnak egyezést a különböző elemzések eredményei (1. 5. táblázat).

5. táblázat: A nyelvöldrajzi és névföldrajzi mátrixok korrelációja

	Fonetikai mátrix – lexikai mátrix	Fonetikai mátrix – névtani mátrix	Lexikai mátrix – névtani mátrix
Korrelációs érték	0,745	0,194	0,221

A fonetikai és lexikai megközelítésű nyelvöldrajzi térképek igen magas, 0,745 mértékben korrelálnak egymással. Ez azt jelenti, hogy a területen regisztrált nyelvjárások fonetikai és lexikai szempontból igen hasonló földrajzi mintázatot mutatnak, hiszen a kapott számadat meglehetősen közel áll az 1-es, teljes egyezést jelentő értékhez. Nem mondható el azonban ugyanez a nyelvöldrajzi és névföldrajzi adataink összevetése kapcsán. A nyelvöldrajzi és névföldrajzi térképek hasonlósági foka a fonetikai és helynév-mintákat felvonultató mátrixokban csupán 0,194-es, a lexikai és helynévi térképlapok esetében pedig 0,221-es értékű. A számított hasonlósági adataink alacsony voltából következően arra a megállapításra juthatunk, hogy a nyelvöldrajzi és a névföldrajzi táji jellegzetességek nem mutatnak hasonlóságot.

Az egyes kutatópontok esetében mérhető Pearson-korrelációt térképre vetítve a konkrét kutatópontok esetében is képet kaphatunk arról, mennyiben mutatnak együttjárást a lexikai, fonetikai és helynévtani hasonlósági viszonyaik egymással (vö. 9. ábra). Az ábra alapján leginkább az északi és a délnyugati kutatópontok fonetikai és lexikai hasonlósági viszonyai rimelnek egymásra; a dialektológiai és névtani mátrixok összevetésekor inkább csak közepes mértékű együttjárásra találunk példát, arra is mindössze a kutatópontok harmadánál.

9. ábra: A nyelvföldrajzi és névföldrajzi mátrixok korrelációs térképei a Gabmapben⁷

Noha a nyelvjárási és névtani térképlapok – mint ahogy azt fentebb láthattuk – nem mutatnak nagyfokú egyezést, az egyes települések hasonlósági lapjaival kapcsolatban már erősebb egyezést regisztrálhatunk. Ehhez szemléltetésképpen néhány település korrelációs adatát mutatjuk be a 6. táblázatban.⁸

6. táblázat: Korrelációs adatok

	Fonetikai mátrix–névtani mátrix	Lexikai mátrix–névtani mátrix
Bödeháza	0,64	0,69
Csőnge	0,59	0,58
Padár	0,47	0,50
Babosdöbréte	0,46	0,50
Ságod	0,31	0,48

Bödeháza nyelvföldrajzi és névföldrajzi térképeinek korrelációja 0,64-es értéket vesz fel a fonetikai-helynévi mátrixok tekintetében, s 0,69-et a lexikai és a névtani eredményeket összevetve. A korábban megállapított nyelvföldrajzi és névföldrajzi eredmények nagyfokú különbsége tehát bizonyos települések esetében nem regisztrálható: Bödeháza nyelv- és névföldrajzi hasonlósági viszonyai ugyanis közel 0,7-es értéket vesznek fel, ami – összevetve a korábbi, átlagosan 0,2 körüli korrelációs értékkel – igen magasnak tekinthető (Bödeháza különböző mátrixok alapján készített térképeit a 10. ábra szemlélteti).

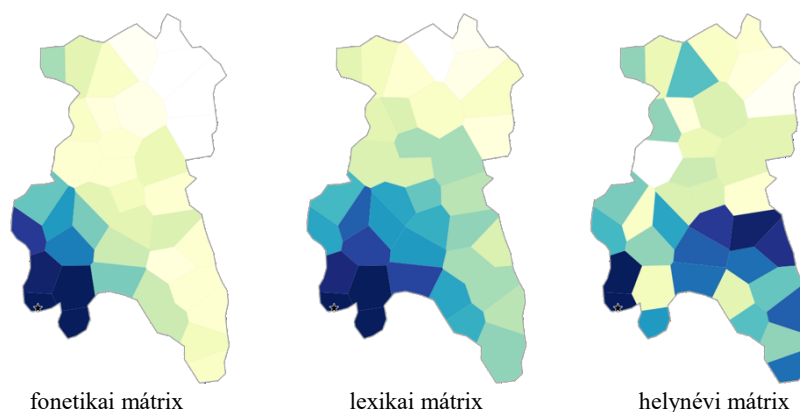
Hasonló megállapításokat tehetünk Csöngével, Padárral, Babosdöbrétével, valamint Ságoddal kapcsolatban is (l. 11. ábra). E települések korrelációs adatai átlagosan 0,5–0,6 körüli számadatot mutatnak. Ezenfelül szinte mindegyik eredménynél rendre megfigyelhető,

⁷ Ahol nagyobb a korreláció az összevetett mátrixok között, ott sötétebbek a kutatópontok.

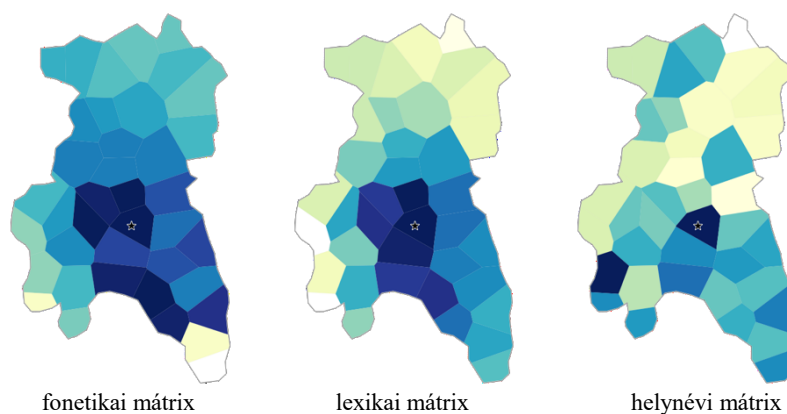
⁸ A települések névföldrajzi térképeit a korábbi, 6. és 7. ábrák szemléltetik.

hogyan a lexikai alapú nyelvföldrajzi mátrix a névföldrajzival jobban korrelál, mint a fonetikai alapú dialektológiai vizsgálatokkal.

10. ábra: Bödeháza nyelvjárási és névtani hasonlósági viszonyai a Gabmap térképein⁹

11. ábra: Ságod nyelvjárási és névtani hasonlósági viszonyai a Gabmap térképein¹⁰

4. Tanulságok. Összefoglalóan arra a megállapításra juthatunk, hogy a nyelvjárási és a névföldrajzi eredmények nem hasonlítanak: az átlagosan 0,2 körüli korrelációs érték legalábbis erre enged következtetni. Ez nem is meglepő, hiszen míg a nyelvjárási vizsgálatok alapvetően fonetikai és lexikai jellegű hasonlóságon alapulnak, addig a névtani vizsgálatok a funkcionális-szemantikai, illetve a lexikális-morfológiai elemzési aspektust

⁹ A kijelölt kutatópontot csillag jelzi. A nagyobb hasonlóságot mutató kutatópontok sötét, a kisebb mértékű hasonlóságot mutató kutatópontok halvány színekben látszanak.

¹⁰ Vö. 9. lábjegyzet.

részesítik előnyben. Egyes települések névadási modellje, a róluk készített hasonlósági térképek mintázata azonban jelentős mértékben egybeesik a nyelvföldrajzi vizsgálatok során kapott hasonlósági térképek eredményeivel. Ennek okáról egyelőre nem lehet pontosat mondani, ezért e települések névtani vizsgálata részletesebb vizsgálatokat igényelne.

A kutatópontok automatikus felosztását tekintve, ahogy a dialektológiai mátrixban, úgy a névtanban is az északi rész mutat egységesebb képet, azaz a kutatópontok közti nagyobb mértékű nyelvjárási, illetve névtani hasonlóságot. Az eredmények alapján érdemes volna hasonló összevetéseket végezni nagyobb területen, ahol várhatóan nagyobb mértékűek a nyelvjárási és névtani különbségek is; így egyértelműbben lehet területi különbségeket meghatározni. Érdemes volna továbbá a nyelvjárások és névjárások viszonyát olyan területen összehasonlítani, ahol abszolút sűrűségű kutatópont-hálózaton végezhetők el az elemzések; például a Somogy–zalai nyelvátlasz (KIRÁLY 2005) kutatópontjain. Elképzelhető, hogy új elemzési szempontok is bevonhatók a névtani vizsgálatokba, hiszen ahogyan a nyelvjárási adatok különböző szempontú elemzései eltérhetnek, lehet különbség a névtani mátrixok között is a módszer, az osztályozási szempontrendszer függvényében.

Hivatkozott irodalom

- BALASSA JÓZSEF 1891. *A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése*. MTA, Budapest.
- BALOGH LAJOS – VÉGH JÓZSEF 1982. *Vas megye földrajzi nevei*. Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely.
- BRAY, J. ROGER – CURTIS, JOHN T. 1957. An Ordination of Communities. *Ecological Monographs* 27: 325–349.
- DITRÓI ESZTER 2013. Nyelvi érintkezések hatása a helynévmintákra – vendvidéki esettanulmány. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 9: 89–101.
- DITRÓI ESZTER 2014. A migráció hatása a helynévmintákra. Tolna megyei esettanulmány. *Magyar Nyelvjárások* 51: 111–128.
- DITRÓI ESZTER 2015a. A helynévrendszerek területi differenciáltságának statisztikai alapú megközelítése. In: É. KISS KATALIN – HEGEDŰS ATTILA – PINTÉR LILLA szerk., *Nyelvelmélet és dialektológia* 3. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Piliscsaba. 58–80.
- DITRÓI ESZTER 2015b. Statisztikai módszerek felhasználási lehetőségei az összehasonlító névtudományban. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 11: 191–212.
- DITRÓI ESZTER 2015c. Névföldrajzi térképlapok klaszteranalízise Zala megye helynevei alapján. *Magyar Nyelvjárások* 53: 47–61.
- GOEBL, HANS 2012. *Introduction aux problèmes et méthodes de l'École dialectométrique de Salzbourg (avec des exemples gallo-, italo- et ibéroromans)*. In: ÁLVAREZ PÉREZ, XOSÉ AFONSO – CARRILHO, ERNESTINA – MAGRO, CATARINA eds., *Proceedings of the International Symposium on Limits and Areas in Dialectology (LimiAr)*. Lisbon, 2011. Centro de Lingüística da Universidade de Lisboa, Lisboa. 117–166.
- GRIEVE, JACK 2016. *Regional Variation in Written American English*. Cambridge University Press, Cambridge.
- HAJDÚ MIHÁLY 1991. A magyar névtudomány a nyelvjárás-történeti kutatás szolgálatában. In: KISS JENŐ – SZÜTS LÁSZLÓ szerk., *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 250–254.

- HAJDÚ MIHÁLY 1999. Névutók a helynevekben. *Magyar Nyelvjárások* 37: 187–192.
- HEERINGA, WILBERT 2004. *Measuring Dialect Pronunciation Differences using Levenshtein Distance*. Groningen Dissertations in Linguistics. University of Groningen, Groningen.
- HEERINGA, WILBERT – NERBONNE, JOHN 2001. Computational Comparison and Classification of Dialects. *Dialectologia et Geolinguistica* 9: 69–83.
- HEERINGA, WILBERT – NERBONNE, JOHN 2013. Dialectometry. In: HINSKENS, FRANS – TAELDEMAN, JOHAN eds., *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation, Volume III. Dutch*. Handbook of Linguistics and Communication Science (HSK) 30/3. De Gruyter – Mouton, Berlin – New York. 624–646.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993. *Helynevek nyelvi elemzése*. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás. 1958–2002*. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1988. *A magyar tájnévadás*. Nyelvtudományi Értekezések 126. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. A magyar nyelvjárások területi egységei. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 262–324, 460–461.
- KÁLMÁN BÉLA 1967. Helynévkutatás és szóföldrajz. In: IMRE SAMU – SZATMÁRI ISTVÁN szerk., *A magyar nyelv története és rendszere. A debreceni nemzetközi nyelvészkonferencia előadásai. 1966. augusztus 24–28*. Nyelvtudományi Értekezések 58. Akadémiai Kiadó, Budapest. 344–350.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD 1991. Névföldrajzi térképlapok Szatmárból. In: HAJDÚ MIHÁLY – KISS JENŐ szerk., *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. ELTE, Budapest. 321–326.
- KÁZMÉR MIKLÓS 1970. *A »falu« a magyar helynevekben. XIII–XIX. század*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KISS JENŐ 2001. A nyelvjárások osztályozása. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 72–81.
- KIRÁLY LAJOS 2005. *Somogy–zalai nyelvatlasz*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 223. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- MANNI, FRANZ – HEERINGA, WILBERT – NERBONNE, JOHN 2006. To What Extent are Surnames Words? Comparing Geographic Patterns of Surname and Dialect Variation in the Netherlands. *Literary and Linguistic Computing* 21: 507–527.
- MEZŐ ANDRÁS 1996. *A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század)*. Magyar Egyház-történeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest.
- MNyA. = *A magyar nyelvjárások atlasza* 1–6. Szerk. DEME LÁSZLÓ – IMRE SAMU. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968–1977.
- NERBONNE, JOHN – COLEN, RINKE – GOOSKENS, CHARLOTTE – KLEIWEG, PETER – LEINONEN, THERESE 2011. Gabmap – A Web Application for Dialectology. *Dialectologia* Special Issue 2: 65–89.
- PAPP LÁSZLÓ – VÉGH JÓZSEF 1964. *Zala megye földrajzi nevei*. Zala Megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága, Zalaegerszeg.
- PICKL, SIMON – SPETTL, AARON – PRÖLL, SIMON – ELSPAß, STEPHAN – KÖNIG, WERNER – SCHMIDT, VOLKER 2014. Linguistic distances in dialectometric intensity estimation. *Journal of Linguistic Geography* 2: 25–40.
- PROKIC, JENNA – NERBONNE, JOHN 2008. Recognizing groups among dialects. *International Journal of Humanities and Arts Computing* 1: 153–172.
- RÁCZ ANITA 1997. Az ómagyar kori településnevek differenciálódásáról. *Magyar Nyelvjárások* 34: 125–146.

- J. SOLTÉSZ KATALIN 1986. Szokatlan alaki szerkezetű helynevek. *Névtani Értesítő* 11: 73–82.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1989. Szokatlan alaki szerkezetű helyneveinkről. *Baranyai Művelődés* 3: 46–50.
- TÓTH VALÉRIA 1998. Ómagyar helyneveink és a névföldrajz. *Magyar Nyelvjárások* 35: 119–123.
- TÓTH VALÉRIA 2001. *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban (Abaúj és Bars vármegye)*. Debreceni Egyetem, Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA 2002. A helynévmodellek nyelvföldrajzi vizsgálata a korai ómagyar korban. In: HOFFMANN ISTVÁN – JUHÁSZ DEZSŐ – PÉNTÉK JÁNOS szerk., *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Debreceni Egyetem, Debrecen–Jyväskylä. 127–138.
- VARGHA FRUzsina SÁRA 2015. Lexikai, fonológiai, fonetikai stabilitás (és relevancia) a magyar nyelvjárásokban. In: É. KISS KATALIN – HEGEDŰS ATTILA – PINTÉR LILLA szerk., *Nyelvelmélet és dialektológia 3*. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Budapest–Piliscsaba. 243–261.
- VARGHA FRUzsina SÁRA – VÉKÁS DOMOKOS 2009. Magyar nyelvjárási adattárak vizsgálata interaktív dialektometriai térképekkel. Előadás. Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasóülésén, 2009. március 24-én.
- VÖRÖS OTTÓ 1999. *Vízrajzi köznevek szóföldrajzi és jelentéstani vizsgálata*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 211. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

DITRÓI ESZTER
Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

VARGHA FRUzsina SÁRA
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

ESZTER DITRÓI – FRUzsina SÁRA VARGHA, Comparing similarity matrices of dialect and name geography data of settlements in Vas and Zala Counties

Methods of statistical analysis used in dialectometry and place name geography are similar to each other in several aspects; the results of the analyses in both cases are matrices showing the (dis)similarities of data collected in different settlements. Thus, the two types of analysis are comparable. As a result of the fact that both dialect data and the systems of place names are strongly connected to the community of their users, the authors hypothesised a correlation between the results of the two methods. This was tested by examining data from the dialect atlas entitled *A magyar nyelvjárások atlasza* ('Atlas of Hungarian Dialects'), which offers the data of 39 settlements in Vas and Zala Counties, and from the volumes of *Vas megye földrajzi nevei* ('Geographical Names of Vas County') (1982) and *Zala megye földrajzi nevei* ('Geographical Names of Zala County') (1964). However, the hypothesis, only proved to be true in the case of a few settlements; most results suggested that there was no significant correspondence between dialectometric and toponymetric similarity matrices. The authors identified only five settlements in the case of which Pearson's correlation index was around 0.5, when comparing the values of dialectometric and toponymetric matrices. In general, dialectal and name analysis showed greater homogeneity in northern than in southern settlements. In the future, research involving large areas would be advisable, as correlation between large geographical distances, and significant dialectic and onomastic differences is to be expected; it is also worth considering new methods in onomastic analysis.